

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ ЯК ПОЛІТИК ТА ПОЛІТИЧНИЙ МИСЛИТЕЛЬ

Відзначаючи 150-річчя від дня народження Михайла Сергійовича Грушевського – видатного українського історика та політолога, громадсько-політичного та державного діяча, звернемо увагу на те, що у XIX – першій половині XX ст. певною закономірністю було те, що всі видатні вчені-історики були одночасно активними учасниками політичного життя українського народу. Перед усім йдеться про М. Костомарова, В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Грушевського, В. Липинського. Вони, опираючись на результати власних досліджень, виробили оригінальне трактування перспектив української національно-визвольної боротьби. Одні з них доказували необхідність домагання культурної автономії в складі оновленої російської держави, інші ратували за територіальну, тобто політичну, автономію в складі федеративної держави, треті доказували необхідність боротьби за самостійну, соборну і суверенну Україну. До числа останніх належав Михайло Грушевський. І не просто належав, а постав як ідеолог та активний провідник ідеї незалежної української держави під назвою Українська Народна Республіка [3, с. 6–8].

Основний внесок М. Грушевського у розвиток українського національного політичного процесу полягає, по-перше, у розробці науково обґрунтованої теорії історії українського народу, в якій він постає як самобутня етнополітична спільнота та активний учасник європейської міжнародної політики.

По-друге, він виступив ініціатором трансформації народницького руху в Галичині і разом із І. Франком та іншими інтелектуалами краю створив у 1899 р. Українську національно-демократичну партію, яка стала провідною політичною силою українців галицького краю. Саме ця партія внесла вирішальний внесок у проголошення Західно-Української Народної Республіки 1 листопада 1917 р. За кілька років до цього, у 1915 р. російська окупаційна влада, яка під час першої світової війни захопила Львів, арештувала М. Грушевського як впливового українського історика та ідеолога українського руху, що небезпечний для імперської Росії, і відправила його в заслання в м. Симбірськ, а потім у Казань і Москву.

По-третє, М. Грушевський став незаперечним лідером української революції 1917 року. Його було обрано головою Української Центральної Ради – вищого представницького органу українського народу, який взяв курс на автономізацію України в складі російської держави, а згодом прийняв ІУ Універсал, який проголосив незалежну державу – Українську Народну Республіку. В цій парламентській республіці М. Грушевський займав найвищу державну посаду. Як лідер новоствореної поліції прийняв активну участь у розробці Конституції УНР та низки конституційних законів. 29 квітня на зборах Центральної Ради був обраний першим президентом молоді української республіки.

По-четверте, М. Грушевський підтримав створення у березні 1917 р. Української партії соціалістів-революціонерів, яка стала правлячою партією. У створеному після прийняття ІУ Універсалу українському уряді, есерам належало 6 із 8 міністерських посад. Згодом ця партія, пройшовши ряд трансформацій, із-за кордону, підтримала радянську владу в Україні, а сам М. Грушевський, отримавши охоронного листа від більшовицької влади про те що його не будуть переслідувати за минулу політичну діяльність, повернувся в Україну та активно працював на ниві історичної науки. Це було важливим чинником нетривалої українізації зросійщеного українського народу, поки більшовицька влада, щоб нейтралізувати вплив видатного історика, застала його переїхати в Москву, де він перебував під пильним наглядом НКВД.

Хоч настільки значною та важливою є участь М. Грушевського в політичному житті українства, основні його зусилля були спрямовані на наукову діяльність. Він автор близько 2000 друкованих праць в галузі багатьох соціогуманітарних наук, в т.ч. в сфері політології. Передусім йдеться про дослідження політичної історії українського народу, теорії держави та демократії, концептуальних засад громадянського суспільства, етнополітики та міжнародних відносин, осмислення проблем зародження та розвитку народницької ідеології та соціалістичного руху, ролі особи в історії народів тощо. З'ясуємо зміст базових політичних ідей, опрацьованих М. Грушевським і, в першу чергу тих, які залишаються актуальними для сучасної української держави

Головним напрямом політичних досліджень М. Грушевського є дослідження проблем національного самовизначення українців. Якщо в Австро-угорській імперії влада визнавала право українства на культурну автономію, то в Російській імперії реалізовувалася політика, спрямована на повну русифікацію та асиміляцію українського етносу. Яку стратегію і тактику має здійснювати українська провідна верства за цих умов?

Університетський наставник М. Грушевського, ідеолог народництва професор Володимир Антонович, зважаючи на низький рівень національної самосвідомості тогочасного українства та брак у нього «державницького інстинкту» [1, с. 158] ратував за суто культурне відродження поневоленого народу і, у кращому випадку, за його культурну автономію в складі російської держави. М. Грушевський, перейнявши базові ідеї українського народництва, і в першу чергу думку про те, що саме народ, народні маси є головним рушієм суспільного прогресу, приймає рішення про поглиблене дослідження боротьби українського народу за своє суверенне існування, за власну державу. Грушевський дійшов висновку, що український етнос проносить через різні історичні обставини ідею «національної самооборони». Мова йде про те, що український народ має потужний інстинкт самозбереження, який свідомо чи підсвідомо спрацьовує в критичні моменти історії. Грушевський висловлювався так: «вся історія українського народу – це розбудження енергії національного самоохорони перед небезпекою національної смерті».

Яскравим підтвердженням цього є історія козаччини та боротьба під проводом Богдана Хмельницького за визволення з-під влади польської держави, яка зневажала природні права українства на свою мову, релігійну віру та політичну автономію. До речі, інстинкт самозбереження українського народу потужно проявився підчас Помаранчевої революції та Революції Гідності. На цю істину слід звернути особливу увагу, оскільки нерідко можна почути розмірковування не лише із Москви про те, що українці не спроможні створити дієздатну державу.

Зважаючи на сказане, М. Грушевський звертає особливу увагу на таку важливу детермінанту пробудження народу та його національного розвитку, як державницька ідея. Він наголошував на тому, що «повна самостійність та незалежність є послідовним логічним завершенням запитів самого національного розвитку та самовизначення будь-якої народності, що займає певну територію та має достатні задатки та енергію розвитку». Грушевський вважає несерйозними заяви науковців та політиків про брак в українства державницького інстинкту та інших суспільно-політичних задатків. Ці глибинні ментальні настанови є у кожного народу, тим більше у такої героїчної та свободолюбивої нації як українська. До того ж ці задатки можна свідомо розвивати.

Проголошення незалежної і суверенної УНР гостро поставило питання про характер відносин із Росією. Грушевський, спираючись на вікову історію взаємин двох народів, мав підстави передбачати неминучість спроб сусіда знову підкорити український народ, його природні ресурси. Тому потрібно бути готовим до захисту своєї Батьківщини. Він зокрема підкреслював: «Після проголошення самостійності Української Республіки ніхто вже не може ховатися в хащі нейтралітету, бо тепер є боротьба двох держав – України і Великоросії, в котрій всі громадяни Української Республіки, всі жителі її без різниці поглядів і переконання обов'язані підтримувати українське правительство. Хто від того ухиляється – нарушає свій обов'язок перед державою, а хто виступає на стороні ворогів Української Республіки, будучи жителем України, той являється зрадником і бутівником проти свого законного правительства» [2, с. 195].

Як уже зазначалось, створена у 1899 р. за участю М. Грушевського у Львові Українська національно-демократична партія ставила за мету розвиток політичної активності українського населення, створення в Австро-Угорщині українського Коронного краю та проголошення згодом незалежної України. Ця партія відіграла важливу роль у створенні Західно-Української Народної Республіки у 1917 р.

До речі, М. Грушевський був причетний до створення у 1908 році надпартійної політичної організації і у м. Києві – Товариства Українських Поступовців, яке вимагало створення української територіальної автономії.

За формою державного правління українська держава мала бути демократичною республікою, а за формою устрою – унітарною державою із широкими повноваженнями у територіальних та місцевих органів влади. Це те що нині називається унітарною децентралізованою державою, якою, є, наприклад, Французька Республіка. Дана ідея М. Грушевського також є актуальною для сучасної української держави, яка має біти втілена у Конституції України та відповідних законах.

Підводячи підсумок, можна сказати що Михайло Грушевський заклав теоретичні та практичні підвалини розбудови модерної української держави та нації. Невипадково очільники України під час державних свят покладають квіти до пам'ятника Тарасу Шевченку, який започаткував українське національне відродження в середині XIX ст., та Михайлові Грушевському, який увінчав це відродження проголошенням суверенної української держави.

Література

1. Антонович В. Б. *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори* / В. Б. Антонович / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. – К.: Либідь, 1995. – 816 с.
2. Грушевський М. *Хто такі українці і чого вони хочуть* / М. Грушевський. – К.: Т-во «Знання України», 1991. – 240 с.
3. Рудакевич О. М. *Політичне відродження українського народу. (Шляхи формування новітньої української політичної культури)* / О. М. Рудакевич, М. С. Гупор. – Київ-Тернопіль : Поліграфіст, 1998. – 52 с.